

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

แม่น้ำชี เป็นแม่น้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีต้นกำเนิดมาจากทิวเขาพังเหย และบรรจบกับแม่น้ำมูลที่ จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาวทั้งหมดกว่า 900 กิโลเมตร สำหรับพื้นที่ของจังหวัดมหาสารคาม ช่วงที่ลำน้ำชีไหลผ่านประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ โกสุมพิสัย เชียงยืน กันทรวิชัย และอำเภอเมือง ระยะทางรวม 120 กิโลเมตร (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2555) ด้วยระยะทางที่กินพื้นที่จำนวนมากในหลายอำเภอ แม่น้ำชีจึงถือว่าเป็นแม่น้ำสำคัญและมีประโยชน์ในการใช้สอยของหลายชุมชนในจังหวัด มีทั้งเพื่อนำไปเป็นน้ำประปาใช้สอย ใช้ในกิจการอุตสาหกรรม เกษตรกรรมยังมีฟาร์มสุกรและไก่อยู่กระจัดกระจายทั่วไปที่ต้องอาศัยน้ำ ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งระหว่างชุมชนที่อยู่ริมน้ำในระยะทางใกล้ ๆ กัน และให้ประโยชน์ต่อชุมชนในการใช้อุปโภคและผลิตทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อคนในชุมชนแถบลุ่มน้ำชีมาช้านาน จับสัตว์น้ำขึ้นมาใช้ประโยชน์และบริโภคอย่างมากในแต่ละวัน เพื่อตอบสนองความต้องการต่อการดำรงชีวิต ซึ่งทรัพยากรสัตว์น้ำทั้งหลายในลุ่มน้ำชี เป็นทรัพยากรที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของใครมาก่อนเก็บเกี่ยวก่อน เก็บเกี่ยวได้มากถ้าเหลือจากกินก็นำไปขายสร้างรายได้เลี้ยงตนได้อีก จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่การลดลงของจำนวนประชากรสัตว์น้ำอย่างรวดเร็ว จนอาจทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตทรัพยากรสัตว์น้ำบางส่วนไป

ชุมชนบ้านท่าขอนยาง เป็นหนึ่งชุมชนในจังหวัดมหาสารคามที่ถือว่าเป็นชุมชนที่ใช้ประโยชน์กับแม่น้ำชีมากอีกชุมชนหนึ่ง เนื่องจากจำนวนผู้อาศัยในชุมชนมีปริมาณมากเมื่อเทียบกับชุมชนอื่นๆในจังหวัด เพราะพื้นที่แถบนี้อยู่ติดกับตัวจังหวัด และเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยจังหวัด เศรษฐกิจรอบบริเวณนั้นจึงโตแบบไร้ทิศทาง อาคารและสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ละเดือนมีการขออนุญาตปลูกสร้างโรงเรือนหลายสิบราย ซึ่งผู้ประกอบการต่างคนต่างสร้างไร้การควบคุม ทำให้ปัจจุบันเขตชุมชนมีสถานประกอบการจำนวนมาก จากเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ชุมชนบ้านท่าขอนยาง จึงเป็นชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่จำนวนมากและมีส่วนได้ส่วนเสียมากในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ รวมไปถึงการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำด้วย ซึ่งจะเห็นว่าในปัจจุบันจากสถานะการใช้ประโยชน์จาก

ลำน้ำชี ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำบางส่วนเริ่มลดน้อยลง บางชนิด เริ่มสูญพันธุ์หายาก เนื่องจากการเพิ่มจำนวนประชากรและการเจริญเติบโตของชุมชน ทำให้ความต้องการประโยชน์ในด้านอุปโภคบริโภคเพิ่มสูงขึ้น มีการทำการประมงเกินกำลังการผลิตของธรรมชาติ ทำการประมงในเขตหวงห้าม และในช่วงฤดูปลาวางไข่ มีการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง ในการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำอย่างร้ายแรง เช่น เผือกอวนตาถี่ก้างกันทางเดินสัตว์น้ำ อวนทับดิ่ง ซึ่งที่ผ่านมาภาครัฐได้เข้ามาใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะดูแลรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติให้มีความสมดุลและมีเพิ่มมากขึ้น โดยดำเนินการทั้งการวิจัย การปล่อยเสริมพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดสร้างที่อยู่อาศัยการออกมาตรการควบคุมการทำประมง ให้อยู่ในกฎระเบียบของกฎหมายตลอดทั้ง การเฝ้าระวังตรวจปราบปรามผู้ลักลอบทำการประมงที่ผิดกฎหมาย แต่ผลผลิตสัตว์น้ำก็ยังอยู่ในระดับลดน้อยลงเรื่อยมา สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ขาดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่แท้จริงจากชุมชน ที่ผ่านมามีกลุ่มชาวประมงชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจิตสำนึก มีการรวมกลุ่ม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงและบางชนิดอาจสูญพันธุ์ไปได้

จากการศึกษาเอกสาร หลักการ เหตุผล ผู้วิจัย จึงสนใจ ตระหนัก และเห็นความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมและเจตคติของคนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์กับทรัพยากรสัตว์น้ำ ในท้องถิ่นที่นับวันจะลดน้อยลง และใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับ เป็นสารสนเทศที่สำคัญให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ตระหนักและร่วมกันจัดทำนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนชุมชนในการตระหนัก และอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในให้คงอยู่ต่อไปนานเท่านั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ
2. เพื่อสร้างกระบวนการการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาเจตคติของชุมชนลุ่มน้ำชีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ กรณีศึกษาชุมชนบ้านท่าขอนยาง จังหวัดมหาสารคาม

2. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1 พฤษภาคม 2554 ถึง วันที่ 30 เมษายน 2555

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

3.1 ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

3.2 สร้างกระบวนการการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น

3.3 ศึกษาเจตคติของชุมชนลุ่มน้ำชีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

4. ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ในการศึกษากระบวนการการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่นครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษากับ คนในชุมชนบ้านท่าขอนยาง จำนวน 4,293 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษากระบวนการการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่นครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษากับ คนในชุมชนบ้านท่าขอนยาง โดยใช้ตารางเครซีเมอร์แกน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 360 คน ผู้นำชุมชน 1 คน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 3 คน ในจังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้าในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

2. กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ขั้นตอนในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอน

3. ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น หมายถึง สัตว์น้ำต่างๆที่อาศัยในลุ่มน้ำชีสามารถนำมาการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นการนำมาเป็นอาหารหรือนำมาเป็นประโยชน์ทางธุรกิจเพื่อหารายได้

4. ชุมชนลุ่มน้ำชี หมายถึง ชุมชนบ้านท่าขอนยาง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ

5. การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา บำรุง ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรที่มี โดยตระหนักถึงคุณค่า ใช้ตามความต้องการจำเป็น เพื่อให้ทรัพยากรคงอยู่ให้ได้ยาวนานที่สุดไม่ลดน้อยหรือสูญหายไป

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของหมู่บ้านแถบลำแม่น้ำชีและกลุ่มกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษากระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่นครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษากับคนในชุมชนบ้านท่าขอนยาง และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนลุ่มน้ำชี ในจังหวัดมหาสารคาม

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ตัวแปรอิสระ คือ กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น

ตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น และเจตคติของคนในชุมชนลุ่มน้ำชีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ในการวัดเจตคติของคนในชุมชน

2.2 แบบสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนา สำหรับใช้สัมภาษณ์ คนในชุมชน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนลุ่มน้ำชี ในจังหวัดมหาสารคาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลกับคนในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนลุ่มน้ำชีโดยใช้แบบสอบถามในการวัดเจตคติและสัมพันธภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้ทราบลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง และลักษณะการแจกแจงของตัวแปร โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.2 วิเคราะห์หาการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐต่อการอนุรักษ์ โดยใช้ ค่าสถิติพื้นฐาน, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, ในการศึกษาเจตคติคนในท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สร้างข้อสรุปแบบอุปนัยและการนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม และกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น
2. ได้ทราบถึงเจตคติของชุมชนลุ่มน้ำชีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น
3. ได้กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีกับภาครัฐต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น
4. ใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับ และเป็นสารสนเทศที่สำคัญ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและร่วมกันให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น
5. เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำชีการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น